

## ГАЛАКСИЈА МЛАДЕНА ЛЕСКОВЦА

Не знам да ли Младен Лесковац у Новом Саду или у којем приградском насељу има улицу са својим именом. Али не знам ни иког из неколико првих деценија након Другог светског рата ко сличан спомен и признање заслужује пре и више од Младена Лесковца.

Био је инкарнација Матице српске, а Матица утемељитељ и родно место Филозофског факултета и, у неку руку, самог Универзитета. И да није био председник најстарије српске културне и научне институције, а био је, и да није био први декан поменутог факултета, а био је, његова би личност, дело и деловање – кад је о духовној сфери реч – представљали сам врх вредности коју је домашио овај град и Војводина, ова „наша постојбина“, да се окористимо лепом синтагмом из једног његовог наслова. „Једна од најзначајнијих личности српске културе XX века“, како стоји у закључку његове поглавито епистоларне биографије из пера Радована Поповића, Младен Лесковац је упамћен како по опсежној и разноликој стриктно ауторској активности тако и по разгранатом свом прегалаштву на ширем пољу науке и културе. Поменимо овом приликом макар његових шест уредничких година у *Лейойису* и двадесет шест у *Зборнику Матице српске за књижевности и језик*, те запажено суделовање у раду САНУ, СКЗ, Савезу књижевника Југославије, као и важне послове на плану међународне културне и научне сарадње.

А књижевно и научно стваралаштво Младена Лесковца? Сада већ далеке 1984, 11. јануара, у овој сали, на свечаности посвећеној осамдесетој годишњици његовог живота, речено је како се библиографија Младена Лесковца „пење на преко пет стотина одредница“. У тој дугој плетеници наслова нашег песника, есејисте, преводиоца, књижевног историчара, критичара и антологичара кључни су, дакако, *Чланци и есеји* (1948), *На нашој ђосџојбини* (1951), *Анџолоџија сџарије српске ђоезије* (1953), *Бећарац* (1958), *Из српске књижевности I–II* (1968), *Баџиџина* (1977), *О Лази Косџиџу* (1978) и *Змајев бечки дневник* (1983). Чувен по својој беспримерној *сџирасџи за наслеђа*, упамћен је и по узвику „Лажу антологије!“, којим је прекорео нехај свог еснафа за вредности старијег нашег песништва, док је поводом *Бећарца*, друге своје антологије, у писму пријатељу Марку Малетину, рекао да је ова форма „и довољно типична и

довољно литерарна, а сасвим незапажена тема [...] То је песмица ситна, сетна и спретна, често врела и редовно смела [...]”. Трећу пак антологију, избор српских писама, Лесковац није стигао да сачини. Поводом тог неоствареног наума Никша Стипчевић каже како је Лесковац „био велики приврженик писања писама [...]” Лесковац је и веровао у писма. Она су њему откривала прошлост, много боље од званичних докумената, откривали су човека, а најтеже је упознати човека којег више нема, а нема ни оних који су нестали човек познавали.” Истини за вољу, уме Лесковац, човек с недомисливо великим истраживачким и духовним искуством, и да меланхолично зажали што прошлост каткад измиче и писмима и историјским документима: „Прошлост је недокучива, обавијена маглом и мраком [...]” Прошлост је под пепелом густим као над Помпејима.”

Пре могућног приговора да великом опусу прилазимо с периферне стране, од бећарца и писама, ваља се присетити Наталије Лудошки (*О Младену Лесковцу*, 2011), која је живи доказ да Лесковац није ни испричана прича ни неактуелна тема, а која управо наглашава да „својеврсни парадокс Лесковчевог дела јесте чињеница да су га интересовали колико врхови, толико и маргина”. А на врхове пак, после низа значајних претходника, посебно указује Предраг Палавестра у недавно објављеној *Историји српске књижевне критике* (2008), где је у колико концизном толико и свеобухватном виђењу Лесковац сагледан и оцењен као „мајстор војвођанских есеја”, „писац широкога интересовања и радозналости духа, књижевни истраживач несумњиве снаге и ретке трагичке упорности, речит предавач и сјајан портретиста, који је елементе биографске критике вешто спајао са занемареним приповедачким даром” и који се „као историчар књижевности с лакоћом кретао у разноврсној књижевној материји, повезујући удаљене појаве, личности и настојања”. Његови књижевноисторијски огледи, закључује Палавестра, „припремљени су по строгим научним начелима историјске критике, али су писани живље, непосредније и топлије од већине радова других историчара књижевности”, док му је засебна књига *О Лази Костићу* (1978) „несумњиво најзначајнији и најтрајнији критички допринос српској књижевности. Том књигом, Лесковац је властиту књижевну судбину повезао са Костићевом, јер је до најтањих капила ушао у песников живот и свеколику његову галаксију.”

Тако је Лесковац доживљавао великог песника и његов живот. А како су савременици доживљавали Лесковца? По Палавестрином виђењу, био је „одрешит и ауторитаран покретач књижевног и научног живота, културни подвижник старинског кова, тип па-

тријархалног домаћина, код којег нема поговора”. Зна се да су пред његовим свезнањем, мада никад није докторирао, осећали извесну бојазан и нелагоду и значајни писци и професори универзитета. У очима и сећањима Милорада Живанчевића био је „тврдоглав и чворноват”, али „и вишеструко обдарен стваралац”. Мада су га неки сматрали човекомрцем, знамо (по усменом сведочењу Лазара Чурчића) да је највише волео Жарка Васиљевића и Бошка Петровића, док овим именима Радован Поповић прикључује и Борислава Михајловића Михиза и Жику Стојковића. Веома су га поштовали Исидора Секулић, Иво Андрић, Ерих Кош, Антоније Исаковић, Добрица Ћосић, Никша Стипчевић и Милка Ивић. Судећи по поменутој Поповићевој књизи, где је његов јунак осматрен и у јавној и у приватној, интимнијој сфери, Младена Лесковца треба поимати и памтити као великог ерудиту, ванредног стилисту и неуморног прегача, који је уз пословичну своју строгост у послу показивао у пријатељским релацијама и изразиту срданост, постојаност и оданост, смисао за хумор и животне радости. „Био је сложен човек, од обавеза и задовољстава”, како је посведочио Александар Тишма.

Ово наше овлашно портретисање Младена Лесковца, док нас он гледа са Омчикусове слике и, можда, с висина неког другог света, остало би упадљиво непотпуно и неверодостојно без двеју црта у његовој природи и делању, односу према другима и према себи. Посебно наглашавајући данас тако ретку бригу за друге и општу корист, издвојићемо само Лесковчева успешна настојања да на Факултет доведе значајне научнике, какви су Светозар Петровић и Драгиша Живковић, а у Библиотеку Матице српске Милана Токина и Б. Михајловића Михиза. Од сличног значаја су и његова племенита бодрења Божидача Боже Ковачевића, Теодоре Петровић и Вере Стојић у њиховим истраживачким прегнућима и посустајањима. А у поменутом односу према себи имао је овај писац, научник и предавач, махом кадриран као престрог, „ауторитаран”, набусит, па и „тврдоглав и чворноват”, и једну скровиту, прелепу црту скромности и самокритичности. Ево само два мала доказа из два писамцета. У једном, упућеном Ериху Кошу, поводом могућног преласка на Универзитет, читамо и ове две реченице: „Искрено, и само за вас, још и ово: ја увек са страхом помишљам на могућност да једнога дана можда ипак одиста могу доћи на Универзитет. Није то мала одговорност, и не могу рећи да је се не плашим.” А у писму Андрићу, коју годину доцније: „Верујте, то није ситна ствар: четири пута недељно изаћи пред овакве младиће.”

Ево, при крају белешке, и реч-две о њеном аутору, непосредно и посредно потеклом из Лесковчеве галаксије – у мери мањој од оне коју, рецимо, уочавамо у случајевима Божидача Ковачека и

Марије Клеут, али несумњиве, како у тематском тако и у методолошком смислу.

Магистарски рад о карактеру и функцији песничке слике у поезији Јована Јовановића Змаја, који је, уз Лазу Костића, био опсесивна и целоживотна Лесковчева тема, имао је, посебно у деоници о сатиричним песмама, неизбежан траг минуциозних интерпретација највећег познаваоца Змајевог дела и деловања. Још већи, и разноврснији одјек професорових увида и мерила налазимо, неизбежно, у једном избору Змајевих песама који је приредио ваш извештач. У његовој докторској дисертацији о Бошку Петровићу пак најучљивији је дослух с Лесковцем у одељку о Петровићевој лирици. Лесковац је пак његова изричита тема и у критичко-есејистичкој књизи *Профили и ситуације*, где писац овог извештаја објављује и замашан оглед „Живан Милисавац и Младен Лесковац: једна *Лейтмотив*ска деценија”. Од посредних дотицаја издвојићемо само два – онај у огледу о Бориславу Михајловићу Михизу, који, узгред речено, држи да је у Лесковчевој књизи *На нашој јосијојбини* најбоље штиво „Георгије Магарашевић, оснивач *Лейтмотив*са”, што нас у овом часу, поводом чудесне и дивне двестогодишњице нашег гласила, обавезује на поновно читање ове студије из 1950, и онај други, разностранији, у *Олгедима о Вељку Пејровићу*, писцу који, с разлогом убројан међу Лесковчеве књижевне љубимце, двадесет година млађег друга по перу и толиким заједничким склоностима засипа писмима пуним жалби на „народне послове” којима је притиснут, што га чини, по једном јетком запажању, „легендарно незадовољним” временом, средином и свременицима, мада о понеком од њих има и покоју лепу реч – попут оног простодушног узвика „Овај М. Лалић баш добар”, или оног радосног признања изреченог четири године раније аутору *Травничке хронике*, који „пише тако чаробно да не могу да се одвојим од књиге”.

Неретко је чаробно писао и Младен Лесковац, јединствен по вокацији поузданог фактолога и ванредног стилисте. За крај записа бирамо ипак две-три његове полуреченице, писане не да се допадну него да подсети и да обавезу. Истржемо их из његове беседе, прочитане на академији поводом стодвадесетпетогодишњице Матице српске. Звуче као да су казане овог јутра, у светлу високог јубилеја *Лейтмотив*са и скорог освета двестагодишњице Матице српске. „Данас је значајан празник”, рекао је тад Лесковац, „не само у принудно немирној историји Матице српске, него леп и радостан датум и у културном животу свих Срба, чак у културном животу Јужних Словена.” И данас, кад наша Кућа има примерену и доследну подршку државе, не губи ништа од своје актуелности, као подсећање и путоказ, Лесковчева тврдња у наставку обраћања како је

Матица српска живела првенствено „од несебичности и пожртвованости својих водећих и обичних чланова, од оне будне моралне потребе здрава човека да служи заједници и користи своме народу”.

(Беседа са уручења Награде „Младен Лесковац” у Матици српској,  
31. јануара 2024)